

KÜLTÜRÜMÜZDE İNSANÎ YARDIM¹

Yrd. Doç. Dr. Cevdet ŞANLI²

İnsanî yardımdan bahsetmeden önce, insan kimdir?, insanî olan nedir? vb. sorulara cevap vermemiz gerekmektedir. "Nâs" insan kelimesinin çoğuludur, insanlar, halk demektir. Kur'an-ı Kerim'de 240 yerde geçer. "İnsan" ve aynı anlamdaki **İns** ve **ünâs** sözcükleri de 88 ayette geçer. İnsan kelimesinin sözlük anlamına gelince; insan kelimesinin, kendinden türediği kök olarak iki sözcükden bahsedilir; bunlardan biri **üns** kelimesidir. **Üns**, ünsiyet, yakınlık demektir. Bu "yakınlık, yaklaşma duygusu" bir yandan hemcinsleriyle bir arada yaşama durumunda olan insanın başka insanlara karşı yakınlığını, bir yandan da Allah'a bütün varlıkların üstünde olan yakınlığını ifade eder.

İnsan kelimesinin, bir de **nesy** = **unutmak** fiilinden geldiği söylenir. Bu durumda insan, unutkan demektir. Kur'an'da insandan (Adem) söz edilirken, "Andolsun, önceden Adem'e ahid verdik de unuttu ve onu azim sahibi bulmadık." (20/Tâhâ, 115) buyrulur. İnsan kimdir? Nasıl bir varlıktır? Yeryüzüne nereden gelmiştir? İnsan nereye doğru gidiyor? İnsanın bu dünyada görev ve sorumlulukları var mıdır, varsa nelerdir? gibi sorular insan aklını meşgul eden sorulardır.

Her şeyde dengeyi esas alan İslam dini insanı tarif ederken de dengeyi esas almıştır. İslam inancına göre insan; beden ve ruhtan oluşan, düşünen, şuurlu, iman ve ilim sahibi bir varlıktır. İnsan, Allah'ın yeryüzüne lütfettiği, üstün yapıcı yeteneklere sahip, fakat organik ve biyolojik yapı bakımından zayıf olan bir varlıktır. Bu tanımın bir sonucu olarak İslam; insanı sadece maddî bir varlık olarak gören maddeye tapanları ve insanı sadece ruhtan oluşmuş olarak kabul eden ruha tapanları reddeder.

İnsan, akıl, ilim ve iradeyle beden ve ruhtan ibaret olan bir varlık olduğu için bu yaratılışın bir gayesi olması da doğaldır. İnsan bedenî olarak maddî tarafını, rûhî yönüyle de maneviyatını eşit tutacak bir yaşantı içerisinde hayatını sürdürmek zorundadır. Ve insanın hayat mücadelesi ancak yaratılış gayesi ile paralel olduğu sürece insan mutlu olabilir. Çünkü insan Allah'a kul olmak ve O'nun kanunlarını yeryüzünde yaşamak ve uygulamak üzere verdiği sözü yerine getirme sorumluluğuyla yaratılmıştır. "Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (ez-Zâriyât, 51/56)

Kur'an'da yetkin hale ahsen-i takvim (en güzel kıvam, en güzel yaratılış) denirken; insanın bu yetkinlikten bütünüyle uzaklaşmış ve hayvanlaşmış, beşeriyete yuvarlanmış haline de "esfel-i safilin" (alçakların alçağı) denir. (95/Bkz. Tîn, 4-5) İşte, insanlar da kendilerini yalnızca beşer olarak görmeden, beşeriyet ve âdemiyyetten oluşan bir varlık olduklarını unutmadan, şeytanın adımları ardınca gitmezler ve her sürçüklerinde tevbe ederlerse, meleklerin önlerinde secde ettiği Adem halini alır, unutkan insandan; kâmil mü'min insan olma durumuna ulaşabilirler.

Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız üzere insan eşref-i mahlukat üzere yaratılmış; kendisine bir mühlet verilerek, mihnet çekeceği dünyaya imtihan için gönderilmiştir. İnsanın bu dünyada karşısına bazı sorumluluklar konulmuştur. Bu sorumlulukların başında Allah(cc)'a ve Resulü(sav.)'ne itaat gelmektedir. İman ile mükellef olduğu hatırlatılan insana irade-i cüz'iyeye verilerek, kendi iradesi ve arzusu ile iman etmesi, bu imanında da ölene kadar sadık kalması emredilmiştir. İkinci husus, iman üzere olan insanın salih amel yapması istenmiştir. O da ancak İslam Akaidi ve İslam Fikhiyle olabilecek, gerçekleşecek bir durumdur. Bu ikisini tamamlayacak olan ise Ahlak'tır. Rabbü'l-Alemin Habibi(sav)'ne hitaben "Biz seni en güzel ahlâk üzere gönderdik." demektedir.

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur

² YTÜ, Eğitim Fak., İlköğretim Böl. Öğr. Üyesi; Beşir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yön. Kur. Bşk.

Dolayısı ile insan ahlâklı olmak zorundadır. Sosyal varlık olan insanın, kendisi dışındaki varlıklara karşı, infak etme, yardımda bulunma gibi binlerle ifade edebileceğimiz sorumlulukları vardır. Başta hemcinsleri, yani insanlar olmak üzere bütün varlıklara karşı gücü nispetinde yardım etmesi üzerine vazife kılınmıştır. İslam'ın en önemli şartlarından biri olan Zekat, zengin Müslümanlara farz kılınmıştır. Zekat fakir Müslümanın zengin Müslüman üzerindeki hakkıdır. Bunu vermeyen zengin Müslüman bir farzı terk etmenin cezasına düşer olur.

Kur'anda türevleriyle birlikte 73 yerde geçmektedir. Muaz bin Cebel ile Sa'lebe, Hz. Peygamber'e "kölelerimiz ve hısımlarımız var. Bunlara malımızdan ne şekilde ve ne miktarda harcayalım?" diye sorduklarında, şu âyet inmişti: "Sana hangi şeyi nafaka vereceklerini sorarlar. De ki: İhtiyacımızdan artanı verin." (2/Bakara, 219)

Zekât farz kılınmadan önce, kazanç sahipleri, bu ayete göre, her günkü kazançlarından kendilerine yetecek kadarını alır, gerisini tasadduk ederlerdi. Altın, gümüş gibi nakit sahipleri de, bir yıllık geçimini ayırır, geri kalanını Allah yolunda harcarlardı. (S. Buhâri, Tecrid-i Sarih Terc. 11/ 371) Kur'an-ı Kerim'in pek çok âyetinde varlıklı mü'minlere "Allah yolunda infak" emir ve tavsiyesinde bulunmuş, Allah yolunda harcayanlar övülmüştür. "Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin en helal ve iyisinden Allah yolunda harcayın." (2/Bakara, 267)

"Mallarını gizli ve açık olarak gece ve gündüz harcayan kimseler var ya, işte onların, Rableri katında ecirleri vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır." (2/Bakara, 274) "Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, her başağı yüz daneli yedi başak bitiren bir tohumun hali gibidir. Allah dilediği kimseye daha kat kat verir. Allah'ın ihsanı çok geniştir. Her şeyi hakkıyla bilendir." (2/Bakara, 261)

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcayınca kadar birre (Cennete ve iyiliğin en güzeline) eremezsiniz." (3/Âl-i İmran, 92) "Sarfettiğiniz her hangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar." (34/Sebe', 39) "Allah, faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahı ısrar eden hiç kimseyi sevmez." (2/Bakara, 276)

Rabbimiz'in rızasını kazanmak niyetiyle, karşılıksız olarak fakir ve muhtaçlara yardım etme, iyilik ve ihsanda bulunma demek olan sadakanın dinimizde farz, vacip vemendup kısımları vardır. Zekat ve zaruret derecesinde ihtiyaç içerisinde bulunan kimseye yardım etmek farz, sadaka-i fitur vacip; diğerleri de menduptur.

Hz. Peygamber sadaka ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Güneşin doğduğu her yeni günde kişiye, her bir mafsalı için sadaka vermesi gerekir. İki kişi arasında adalet yapman sadakadır. Kişiye hayvanını yüklerken yardım etmen sadakadır. Güzel söz sadakadır; namaza gitmek üzere attığın her adım sadakadır. Yoldan rahatsız edici şeyi kaldırıp atman, sadakadır." (Buhari, Cihad72, 128; Müslim, Müsafirun, 84)

Başka bir hadislerinde de, "Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Senin emr-i bi'l-ma'rufun ve nehy-i ani'l-münkerin bir sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen bir sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen(yol göstermen) , sadakadır. Yoldan taş, diken, kemik vb. kaldırıp atman bir sadakadır; senin kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman, sadakadır." Buyurmuştur. (Tirmizi, Birr, 36)

Bizim insan ve insanî olandan anlamamız gereken dinimizin çizdiği çerçeve olmalıdır. Hayatı bu referanslarla ele aldığımızda, hayat Kur'an ve Sünnet bağlamında değerlendirilecek en kıymetli hazinedir. Bu hazineden istifade etmek istersek peygamberî bir ahlak üzere olmalıyız. Bu ahlakın temelinde yatanlardan biri de "yardımlaşma"dır; Allah (cc.) yolunda infak etmedir. Hz. Peygamber (sav) bir hadislerinde : " Komşusu açken tok yatan bizden değildir." buyurmaktadır. İnsani yardımı ve

yardımlaşmayı en yakınlarımızdan başlayarak yapmamız bize adeta emredilmektedir. Yukarıdaki hadiste komşunun dinî vasfı hiç söz konusu edilmemektedir. Hangi dine mensup olursa olsun komşumuza maddi ve manevi insanî yardım yapmamız bize emredilmektedir. Biz Müslümanlar için hayat ibadettir. Bu ibadetin başladığı yer kalptir. Çünkü dinimiz: “Ameller niyete göredir.” diye buyurmaktadır.

İnsanların yardımı için koşmak Peygamberimiz (s.a.v) tarafından övülmüştür. Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayetle Resulullah (sav) buyurdu ki: “Allah birtakım kullarını insanların ihtiyaçlarını gidermek için yaratmıştır. İhtiyaç anında insanlar onlara koşarlar. Onlar kıyamet gününde Allah'ın azabından emin olan kimselerdir.” (El-Haseni; 2013:20) Bu ve buna benzer binlerce hadiste yüce Peygamberimiz(s.a.v.) Müslümanları iyilik hususunda devamlı teşvik etmiştir.

Alemlere rahmet kılınan Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Her türlü hayır bir sadakadır.”(Selvi; 2014: 112) Aile ve yakınların ihtiyaçlarını gidermek her Müslümanın üzerine vazifedir. “Bir harcamanın sadaka sevabı getirmesi için, malın helal olması niyetin Allah(cc) rızası için kurulması ve fiilin dinin edebine uygun yapılması şarttır. Bu şartlar gözetildiği zaman insanın evinde çoluk çocuğuna yaptığı bütün masraflar kendisine sevap getirir. Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Allah rızasını gözeterek yaptığın her harcamaya karşı sevap alırsın. Hatta hanımının ağzına koyduğün lokmadan bile!” (Selvi; 2014: 114)

Komşulara iyilik yapmak hususunda “komşu ailemizin bir parçasıdır. Komşumuz Müslüman olmasa bile üzerimizde hakkı vardır. Onun açlığı, hastalığı, sıkıntısı bizi ilgilendirir. Gücümüz kadar bütün komşularımızın haklarını korumakla görevliyiz.” (Selvi; 2014: 120)

“İnfak anlayışı insanlar arasında ne ölçüde benimsenip yayılırsa, toplumda zenginlik ve fakirlik açısından ahengi sağlamak, zenginlerden istifade ile zayıfları ve muhtaçları kollamak o kadar kolay olacaktır. Buna göre imkanı olan herkesin, Allah'ın rızasını talep ederek, ihtiyaç sahiplerini arayıp sorması, fakirlerin dertleri ile dertlenmesi ve her fırsatta bol bol infakta bulunması gerekmektedir.” (Çelik, 2009: 88)

İnfak, önemine binaen hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadis-i şeriflerde en çok teşvik edilen ve faziletinden bahsedilen bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim'de 200 küsur yerde zikredilen infak, kısa ifadeyle malın ve canın Allah yolunda sarfedilmesidir. (Çelik, 2009: 88)

Bizim kültürümüzde de insanî yardım İslam referanslı olup, müminler bu hususta Hz. Peygamber(sav)'den aldıkları güzel ahlâkla kıyamete kadar gidecek bir iyilikler kervanı oluşturmaktadırlar. Günümüz dünyasına baktığımızda, insanlık, tarihinin âdetâ en acımasız dönemini yaşamaktadır. Merhum Necip Fazıl'ın dediği gibi: “ Dokuz kişiye bir pul; bir kişiye dokuz pul” mesabesinde bir hayat yaşanıyor. Bir tarafta açlıkla boğuşan insanlar; diğer taraftanefsinin her arzusunu yerine getirmek için sınırsız tüketen insanlar. Böyle bir manzarada insanî yardım kaçınılmaz oluyor. Bir de buna eklenen savaşlar, katliâmlar vs. âdetâ insanın kanını dondurmaktadır.

Dünyamızda gücü elinde bulunduranlar, maalesef hadiseleri durdurmak yerine, daha da kıyımcı olması için yarış halindedir. BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olanlar, binlerce, milyonlarca insanın ölmesine seyirci kalarak kendi iç ve dış politikaları gereği, daha doğrusu kendi çıkarları gereği Suriye'de, Arakan'da, Doğu Türkistan'da, Yemen'de, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Mali'de, Ruanda'da Irak'ta, Filistin'de, Libya'da ve daha bir çok bölgede yaşananlara ya seyirci kalmakta; ya da buradaki katliâmların artmasına göz yummaktadırlar.

Böyle bir durumda insanî yardım kaçınılmaz olmasına rağmen, bu konudaki STK'ların yardım yapması, birinci elden yardımı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmalarının önü açılmamaktadır. “Uluslararası insanî faaliyetler alanında BM ile birlikte en kurumsallaşmış insanî yardım organizasyonu olan ve 1863'te doğan Kızılay (Hilal-i Ahmer) / Kızılhaç Hareketi insanî faaliyetlerin etiğe tabi olması maksadıyla ciddî düzenlemeler getirmiştir.

Uluslararası toplumun Kızılay (Hilal-i Ahmer) / Kızıllaç Prensiplerini uluslararası hukukun parçası haline getirmesi ise 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nde doğrudan yapılan atıf ve göndermelerle olmuştur. 2 Ağustos 1949 tarihli "Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi"⁶³. Maddesi (a) ve (b) fıkrasında: "İşgalci güç tarafından güvenlik açısından ivedilikle gerektirdiği gerekçesiyle alınan geçici ve istisnai önlemler dışında, tanınmış ulusal Kızılay/Kızıllaç ve Kızıl Aslan derneklerinin Uluslararası Kızıllaç Konferansında tanımlanan Kızılay/Kızıllaç Temel Prensiplerine uygun şekilde faaliyet sürdürebilecekleri", "İşgalci güç Derneğinin personeline veya yapısında değişikliğe gidemez veya faaliyetlerine hâlel getiremeyeceği" ifade edilmiştir.

1977 Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokolün 81. Maddesi'nin 2. Fıkrası'nda çatışmaya taraf olan devletlere, Kızıllaçların ve Kızıllaçların, Sözleşmeler, İşbu Protokol, Uluslararası Kızılay, Kızıllaç Konferansı'nda formüle edilen Kızılay/Kızıllaç Temel Prensipleri uyarınca savaş mağdurları yararına gerçekleştirecekleri insanî faaliyetlere gereken imkânları sağlamaları yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca 3. Fıkra savaş mağdurları yararına yapacakları yardımları mümkün olan her yoldan kolaylaştırmaları yükümlülüğü getirmiştir." (TAŞLI; 2009: 2)

Yukarıda uluslararası anlamda tarifi ve prensipleri ortaya konan "insanî yardım", renk, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın, taraf olmaksızın yapılması gereken bir faaliyettir. Savaş iki güç arasında olan bir cededir. Bu cedelin prensipleri vardır. Bu prensipler çerçevesinin dışında durum vaki olunca "savaş suçu" işlenmiş olur. Uluslararası bu prensiplere rağmen Bosna'da, Kosova'da, Arakan'da, ve daha bir çok yerde savaş suçu işlenmekle kalınmamış, katliamlar yaşanmış, özellikle bu yaşanmışlıklar içinde siviller daha çok zarar görmüştür.

Bu zararlar görülmeye devam etmektedir. Üç yılı aşkın süredir, Dünya Kamuoyu önünde Suriye'de bir katliam yaşanmakta; ama buna rağmen Uluslararası Güç, bu konuda sadece sözde konferanslar düzenleyerek, bırakın insanî yardımın yerine ulaşması için zemin hazırlamayı, katliamı dahi durdurmaktan uzak bir politika uygulamaktadır. BM'de veto hakkı olanların menfaatleri orada ölen binlerce kadın ve çocuktan daha çok önem arz etmektedir. Buna "dur!" denilmedikçe, bu gerçekleştirilmedikçe, insanî yardım sadece katliama katkı sağlamaktan, savaş zenginlerinin ortaya çıkmasını desteklemekten öte geçememektedir.

İnsanî yardımlar, hiçbir engellemeye takılmadan, ulaşması gereken en kısa zamanda, ulaşması gereken insanlara ulaştırılmalı, bu hususta uluslararası düzenlemeler gerçek manada yapılmalıdır. Maalesef günümüzde bu mümkün görülmemektedir. Afet veya çatışma yaşanan bölgelerde sivillere yardım ulaştırmaya yönelik çalışmalar, STK'ların gerek personel, gerekse mal kayıpları ile neticelenmektedir. Bu çalışmalar, en şiddetli biçimde de engellenmektedir. Bu engellemeler olduğu müddetçe insanî yardımda bulunmak, insanî yardımdan bahsetmek mümkün görülmemektedir.

İslam referanslı yardım kuruluşlarının, insanî yardım yaparken sorumluluklarını unutmaması gerekmektedir. Bizler başta yaptığımız her şeyde Rabbimiz'e karşı sorumluyuz. Yardımlarını kullanmamız açısından bize bağış yapanlara karşı sorumluyuz. Yardım ettiklerimize karşı, gerektiği zaman gerekli yardımı onlara en uygun şekilde yapmakla sorumluyuz. İş arkadaşlarımıza sorumluluklarımızı yerine getirme noktasında sorumluyuz. İşleri elimizden geldiğince en iyi şekilde yapmakla sorumluyuz. Yürürlükteki yasalar, düzenlemeler ve ilgili mercilere karşı sorumluyuz.

Yeteneklerimiz dahilinde elimizden gelenin en iyisini yaparak yardım sağlarız. Biz, yardım edilenlerin onurunu muhafaza ederiz. Bağış yapanlarla nazik bir şekilde iletişim kurarız. İş arkadaşlarımızla saygı çerçevesinde çalışırız. Çalıştığımız toplumun kurallarına ve adetlerine uyarız. Personelin sorumluluklarını yerine getirecek şekilde yetki sahibi olduğundan emin oluruz.

Sonuç olarak şunu söylememiz mümkün: "Uluslararası kamuoyu insanî yardım ile ilgili yeni bir yol haritası oluşturarak, yine kendisinin sağlayacağı güvenlik şartları ile insanî yardımın en kısa zamanda ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasının önü açılmalıdır. Savaş, ya da iç savaş durumlarında sivil

ölümlerin en aza indirilmesi için, hemen uluslararası silahlı gücün ilgili tarafa müdahale etmesi elzemdir; aksi takdirde insanî yardım sadece göstermelik kalacak, bundan da nemalanan taraflar olacaktır. Bir başka açıdan esas olması gereken kriz bölgelerinde krizin sivilleri can ve mal kaybına uğratmaması için mutlaka tedbirler alınmalıdır. Devletlerin ve STK'larının görev alanları netleştirilmeli. STK'ları çalışma sahalarında her türlü güveni, her türlü yardımı, kolaylığı başta uluslararası kamuoyu olmak üzere, her devletten görmelidir. O zaman her türlü imkan israf olmadan yerine ulaştırılacak, muhtaç kitleler daha kolay ve çabuk yardıma ulaşacaklardır.